

Zvláštnosti střetného boje v pohraničním sražení

Plukovník Ludvík Varvařovský, CSc.

Polní řád (divize, pluk) v čl. 179 charakterizuje střetný boj jako druh boje, přičemž se obě strany snaží dosáhnout svého cíle útočnou činností a upozorňuje, že nejčastěji bude ke střetnému boji docházet při rozvinování hlavních sil divizí a pluků z pochodu, zejména v počátečním období války.

Proč právě počáteční období války je oním typickým obdobím bojové činnosti válčících stran, v němž bude především docházet ke střetným bojům, jejichž význam pro zničení nepřítele za soudobých podmínek tak podstatně vzrostl?

Odpovědí na tuto otázku, resp. důvodů k tomuto tvrzení, může být několik a přitom všechny budou opodstatněné.

Pravý důvod spatřuji v tom, že v počátečním období (od prvních hodin a vlastně již minut) se obě strany budou snažit zmocnit se iniciativy a přenést bojovou činnost na území protivníka. Není jistě třeba objasňovat, že k uchopení a udržení iniciativy vede především rozhodná útočná činnost. Agresor nemůže dosáhnout svých cílů obranou, stejně tak jako napadená strana nemůže sebeaktivnější obranou přenést bojovou činnost na území agresora. U obou protivníků půjde tudíž o rozhodné cíle, jejichž dosažení není možné bez rozhodné útočné činnosti. A tam, kde mají obě strany útočné úkoly, bude bojová činnost pozůstat převážně z řady vzájemně na sebe navazujících střetných bojů. Tím nechci tvrdit, že i v těchto situacích nemá obranná činnost své místo a uplatnění. Vždyť i sám polní řád uvádí, že při úderech hlavních sil pluku a divize do boku a týlu nepřítele, je nutno současně poutat části sil jeho hlavní uskupení čelně; toto „poutání“ může mít sice charakter útočný, ale podle vývoje situace a podmínek zahájení střetného boje bude jeho charakter velmi často především obranný. Podobně tomu bude i u předsunutých odřadů, které se „rázně zmocňují stanovené čáry, drží ji až do příchodu hlavních sil a palbou všech prostředků zabraňují nepříteli v rozvinování (čl. 196).“ Kromě toho, a to chci zdůraznit, není dobře možné se domnívat, že mají-li obě strany útočné úkoly, mohou obě současně nepřetržitě útočit. Již sama skutečnost, že střetný boj se vyznačuje rychlým přibližováním obou stran a urputnou snahou získat čas a předejít nepříteli v palebných úderech a v rozvinutí, povede k náhlým

změnám v poměru sil na jednotlivých směrech a úsecích činnosti vojsk, a to jak na taktických stupních (u praporů, pluků a divízi), tak i na stupni operačním. Změny v poměru sil budou příčinou toho, že ta nebo ona část vojsk jedné i druhé strany bude dočasně buď z donucení nebo záměrně přecházet k nejrozmanitějším druhům bojové činnosti. Zatímco jedna část vojsk bude z chodu provádět zteč do boku nepřátelského uskupení a druhá část směle pronikat do nepřátelského týlu, jiná část vojsk může být donucena k dočasné obraně, nebo dokonce k odchodu a konečně další část vojsk se může v této době přisunovat na bojiště. Střetný boj útvarů a svazků (a tím spíše střetné sražení armády) je tudíž opravdu souhrnem různých druhů bojové činnosti, náhle se měnících a vzájemně se prolínajících.

Není sporu o tom, že zmíněné rysy jsou ve větší nebo menší míře typické pro každý střetný boj, nechť již v počátečním období války nebo později. Ovšem v počátečním období války a jmenovitě v jejích prvních dnech, tj. konkrétně v průběhu prvních operací vojsk pohraničních okruhů, kdy obě strany jsou v pohybu na širokých frontách, z chodu se rozvíjejí do bojových a operačních sestav, přivádějí z hloubky nové síly a prostředky a obvykle přímo z přesunů je zasazují do sražení, jsou podmínky pro vznik střetných bojů mimořádně příznivé. Proto střetné boje, jako zvláštní druh bojové činnosti vojsk, jsou zjevem převládajícím a dochází k nim zpravidla po předchozím přesunu, vznikají od samého začátku operace, na celé frontě, hned zde, hned onde, často rychle končí a o kus dále opět znovu vznikají.

V tom spatřuji první specifický rys odlišující střetné boje počátečního období války, jmenovitě střetné boje tvořící náplň pohraničního sražení, od střetných bojů, k nimž dochází v průběhu útočné operace (např. při ničení přicházejících nepřátelských záloh), nebo v průběhu obranné operace při vlastních protiztečích a protiúderech, neboť v těchto případech dochází ke střetným bojům jen v určitých obdobích operace, zpravidla ve značně od sebe vzdálených prostorech a za zcela jiných okolností. Toto jsem objasnil ve VM č. 1/1958; ze srovnání tehdejšího i nynějšího pojednání bude rozdíl ještě výraznější.

Druhou příčinou, která střetným bojům počátečního období války vtiskuje specifický ráz, je způsob zahájení války.

Dosavadní poznatky ukazují, že podle představ velení NATO může být válka zahájena buď po určitém období zostření mezinárodních politických vztahů, nebo náhle.

První způsob má podle názorů velení NATO výhodu v tom, že různými opatřeními možno zvýšit celkovou připravenost vojsk k válce, včas přesunout vojska do nástupových prostorů v blízkosti státních hranic, zaujmout bojové a operační sestavy. Naproti tomu tento způsob snižuje možnost dosáhnout a využít momentu strategického překvapení.

Proto bude méně pravděpodobný nežli způsob druhý, který předpokládá zahájit válku nenadálým napadením s cílem dosáhnout maximálního možného překvapení, zastihnout vojska protivníka pokud možno v posádkách, oslabit jejich palebnou a údernou sílu a tak je zbavit možnosti přejít k rozhodným protiúderům.

Tomuto způsobu zahájení války věnujeme v přípravě našich ozbrojených sil mimořádnou pozornost, neboť zmaření těchto záměrů agresora bude do značné míry závislé na tom, jak se nám podaří od samého začátku (již od prvních minut) vyvést vojska z posádek, ihned využít jejich palebnou a údernou sílu i konkrétních místních výhodných okolností k rychlému přenesení bojové činnosti na území nepřítele.

Pokusme se však představit si do všech důsledků charakter, náplň a spád bojové činnosti v takové situaci. Je totiž velmi pravděpodobné, že protivník ve snaze docílit maximálního překvapení zahájí svůj úder pouze těmi letectvími a raketovými prostředky, jejichž dosah účinnosti nevyžaduje předběžné přemísťování a jejichž stupeň pohotovosti dovoluje téměř okamžité použití. Ostatní síly a prostředky pozemních vojsk bude vyvádět z posádek ke státní hranici až při zahájení tohoto úderu.

V takovém případě vlastní vojska po vyvedení z posádek bojovým poplachem budou se přesunovat ke státní hranici a postupně vstupovat do boje s předsunutými jednotkami nepřítele. Tyto nepřátelské jednotky krytu, rozmístěné již v míru podél státní hranice a v její blízkosti, nemusí však v žádném případě vyvíjet pasivní obrannou činnost. Naopak — charakter terénu na jednotlivých pohraničních přechodech je může přímo nutit k rozhodné aktivní činnosti, třeba jen na omezenou hloubku, s cílem zmocnit se těchto přechodů a na území protivníka získat nástupový prostor pro svoje přicházející hlavní síly.

Vojska obou stran budou tedy v pohybu, budou mít rozhodné a útočné úkoly, budou se snažit rychle proniknout přes pohraniční přechody na území protivníka a zničit jeho předsunuté jednotky před příchodem hlavních sil. Celková situace bude tedy mimořádně výhodná pro vznik a vedení řady střetných bojů podél celé státní hranice.

V čem vidím zvláštnosti těchto střetných bojů?

Především v tom, že půjde o první konkrétní ozbrojené střetnutí s nepřítelem s použitím všech po ruce jsoucích prostředků. Ačkoliv tohoto nepřítele známe, přesto nelze tvrdit, že se bude chovat vždy tak, jak předpokládáme. Skutečnost, že budou chybět konkrétní bojové zkušenosti, může být příčinou zbytečných ztrát, přehnaných a protichůdných zpráv a hlášení o síle, složení a činnosti nepřítele apod., což vše může nepříznivě ovlivnit nejen rozhodování velitelů, ale i psychologický stav jednotek a tím i úspěch prvních bojů. Ve stejné situaci budou však i jednotky protivníka, což může mít naopak příznivý vliv na dosažení rozhodného úspěchu i nad silnějším nepřítelem. Zvláštností těchto střetných bojů budou tudíž náhlé změny poměru sil, ovšem nikoli změny kvantitativní, ale kvalitativní, způsobené především změnami psychologickými důvody. Tyto okolnosti a vlivy si musí uvědomit především velitelé čet, rot a praporů pohraničních svazků, protože jejich jednotky budou prvými, které se budou střetávat s nepřítelem. Na jejich rozhodné činnosti, umění rychle a všemi prostředky energicky překonat tyto možné a nepříznivé vlivy, na smělosti využít každé sebemenší slabiny v jednání nepřítele bude záviset, zda se podaří uchopit iniciativu do vlastních rukou a přenést bojovou činnost na území nepřítele, neboť každý dílčí úspěch v boji je velkou vzpruhou pro zvýšení bojového ducha vojsk a zárukou dosažení ještě větších úspěchů.

Další zvláštností těchto střetných bojů bude jejich postupné zahajování a postupný růst jejich rozmachu. Ačkoli budou zahajovány z pochodu, nepůjde v žádném případě o normální organizovaný pochod ve smyslu ustanovení Vševojsk-1-1, hlava 7, a to jmenovitě ne u pohraničních svazků. Tak, jak budou jednotlivé prapory a útvary pohraničních svazků po bojovém poplachu opouštět své posádky, tak se budou po nejnutnějším uspořádání zajištěně přesunovat vstříc nepříteli. Pluky se budou většinou přesunovat samostatně a nikoli v uspořádané pochodové sestavě divize. Výchozím místem každého pluku bude prostě jeho mírová posádka nebo prostor shromaždiště po bojovém poplachu. Povinné vzdálenosti 5–10 km mezi pluky z důvodů OPZHN se zřejmě určovat nebudou, jelikož vzdálenost mezi nimi je vlastně diktována konkrétní vzdáleností mírových posádek; bude však určité nutné dodržovat vzdálenost 5 km mezi prapory a oddíly. Místo předvojů a bočních odřadů divize bude pochodové zajištění pozostávat pouze z nejnutnějších záští jednotlivých plukovních a praporečnických proudů; zajišťovat se však bude muset každý proud, jelikož nebude dobře možné hovořit o tom, že nějaký útvar pochoduje v sestavě hlavních sil divize a je zajišťován jiným útvarem jako předvojem. V podstatě nebudou předvoje a nebudou hlavní síly; budou pouze útvary a prapory rozmístěné blízko státní hranice a jiné, které budou od ní vzdáleny větší kus cesty. Tyto zvláštnosti budou mít své místo především u pohraničních svazků. U vnitrozemských svazků bude účelné napřed uspořádat pevnou pochodovou sestavu a teprve v dalším, podle vývoje situace, postupovat na stanovenou čáru zasazení. Tím nechci tvrdit, že vnitrozemské svazky lze uspořádat do pochodové sestavy na místě; naopak celková situace prvních hodin války bude velmi často vyžadovat, aby pochodovou sestavu zaujímaly z chodu, přímo z prostorů shromaždiště po bojovém poplachu.

Jak je vidět, mírová dislokace vojsk bude základní příčinou, jež při náhlém vzniku války bezprostředně ovlivní dobu i místo zahájení prvních střetnutí s vojsky nepřítel. Proto při stanovení bojových úkolů útvarům a svazkům v těchto situacích přihlížíme nejen k ustanovením našich polních řádů a bojových řádů, geografickým podmínkám a poměru sil, ale i k dalším okolnostem, tj. např. i ke konkrétní dislokaci vlastních a nepřátelských vojsk na každém jednotlivém směru. Předpokládáme-li, že náš protivník se bude snažit v zájmu docílení maximálního překvapení držet útvary a svazky svých pozemních vojsk až do posledního okamžiku v posádkách, pak můžeme počítat s tím, že mezi dobami zahájení přesunů pozemních vojsk obou stran nebude podstatných rozdílů. Proto na každém jednotlivém taktickém směru hodnotíme nejen kapacitu pohraničních přechodů, ale i vzdálenost nejbližší nepřátelské posádky od něj a podle toho předvídáme možné čáry střetnutí s nepřitelem. Jelikož tyto vzdálenosti jsou různé, nelze mechanicky za čáru střetnutí s nepřitelem počítat státní hranici. Na tom směru, kde je dislokace výhodnější pro vlastní vojska, měla by při rozhodné činnosti vlastních vojsk a přibližně stejné pochodové rychlosti obou stran být čára střetnutí na nepřátelském území. Na těchto směrech bude proto nutné nevázat se do zbytečných bojů s pohraničními a průzkumnými jednotkami nepřítel, ale energicky, směle, bez obav, že ve vlastním týlu zůstávají odříznuté nepřátelské skupiny, pronikat co nejrychleji do hloubky nepřátelského území. Naopak na těch směrech, kde výhody dislokace

budou na straně nepřítele, učiníme všechna opatření k tomu, abychom nepřátelským jednotkám zabránili proniknout přes pohraniční přechody na naše vlastní území. Z těchto kalkulací nemůžeme dělat jednoznačné závěry, jelikož konkrétní čára střetnutí bude ovlivňována nejen dislokačními rozdíly, ale i intenzitou a účinností letecké činnosti a jaderných úderů obou stran, jakož i rozhodným jednáním velitelů jednotlivých proudů, jejich uměním řídit přesuny v neznámém terénu a ve složitých situacích apod. Přesto však je vidět, že

- výhodná dislokace může bezprostředně ovlivňovat přenesení bojové činnosti na území protivníka a tím i uchopení iniciativy do vlastních rukou,

- rozdílná vzdálenost posádek obou stran od státní hranice bude do značné míry diktovat různou dobu zahájení střetných bojů na jednotlivých směrech a tím i různý prostor střetnutí, tj. někde na území nepřítele, jinde přímo na státní hranici a někde dokonce i na vlastním území.

V souvislosti s tím je účelné upozornit ještě na další okolnosti, které ovlivňují specifikum těchto prvních střetných bojů. Jsou to např. omezené možnosti průzkumu. Vševojsk-1-1, čl. 180 stanoví, že k vytvoření výhodných podmínek zabezpečujících zničení nepřítele ve střetném boji je kromě jiného třeba

- včas organizovat aktivní a hluboký průzkum k získání hodnověrných údajů o blížícím se nepříteli,

- předejít nepříteli v zahájení dělostřelecké palby.

Jak však organizovat včasný a hlavně hluboký průzkum, když průzkumné jednotky nebudou mít před prvky vlastně žádný náskok, když budou z posádek vyváděny bojovým poplachem ve stejnou dobu, jako ostatní jednotky? V takových případech bude proto z počátku nutné počítat pouze s těmi zprávami, které o nepříteli zjistí prvosledové prapory. Je jasné, že to budou pouze dílčí zprávy a pouze o nejbližších jednotkách nepřítele; tyto zprávy o prvních střetnutích předsunutých jednotek nebudou asi žádným hodnotným podkladem pro velitele útvarů a tím méně pro velitele svazků k nějakému cílevědomému manévru a palebným úderům. Důležité však bude, že již tyto prvé zprávy mohou upřesnit alespoň směry, po nichž se nepřítel přibližuje a tím do jisté míry naznačit, kde jsou mezery v jeho sestavě, abychom jich mohli využít k rychlému pronikání dalších přicházejících útvarů do nepřátelského týlu. Mnohem obtížnější ovšem bude zjistit sestavu, sílu a činnost hlavních sil nepřítele. Jediný prostředek, který může vést průzkum do hloubky nepřátelského území v prvních hodinách, bude letectvo. Avšak ani od něj nemůžeme čekat příliš mnoho zpráv, protože těžiště jeho činnosti bude směřovat proti nepřátelskému letectvu a raketovým prostředkům a nikoli proti pozemním vojskům.

Stejně tak nebude snadné předejít nepříteli v zahájení dělostřelecké palby, protože nebude dostatek zpráv o nepřátelských přibližujících se proudech, ale ani vlastní dělostřelectvo nemusí být ještě začleněno do bojových sestav motostřeleckých a tankových pluků, neboť bude bojovým poplachem vyváděno z posádek a podle toho, kde bude mít své posádky, bude se začleňovat — někdy dříve, někdy později. Podobně tomu bude i s ostatními posilovými prostředky. To znamená, že do té doby, než se podaří soustředit na bojišti hlavní síly divize, budou střetné boje jednotlivých praporů a pluků mít značně ohniskový charakter a budou vedeny dočasně pouze těmi silami a prostředky, jež se praporům a plukům podaří vyvést z posádek. Teprve postupně tak, jak se průzkum-

ným jednotkám a předsunutým odřadům podaří alespoň v hlavních rysech zjistit situaci nepřítele, bude možné počítat s přidělováním posilových prostředků a jadernými údery taktických raket.

Toto postupné získávání přehledu o situaci nepřítele, jmenovitě o rozmístění a činnosti jeho hlavních sil, je současně příčinou další zvláštnosti — postupné centralizace velení.

V čem vidíme podstatu této zvláštnosti a proč vůbec hovoříme o nějaké postupné centralizaci velení, když polní a bojové řády všem velitelům a štábům ukládají povinnost organizovat nepřetržitě, pevné a pružné velení a spolehlivé spojení? Proč hovořit o postupné centralizaci velení, jestliže byla včas učiněna veškerá technická a organizační opatření k tomu, aby od okamžiku vyhlášení bojového poplachu byly aktivovány příslušné spojovací sítě, takže každý velitelský stupeň má nejméně 2—3 možnosti spolehlivého zjišťování situace podřízených jednotek a okamžitého ovlivňování jejich činnosti?

Sebepodrobnější znalost situace vlastních vojsk nemůže však na žádném velitelském stupni stačit k cílevědomému řízení jejich bojové činnosti; k tomu je třeba mít alespoň nutné minimum zpráv o situaci nepřítele. Polní řád (čl. 182) sice ukládá, že „neúplnost zpráv o situaci při zahájení střetného boje nezbavuje povinnosti okamžitě se rozhodnout“. Avšak i z tohoto ustanovení je vidět, že nějaké údaje o nepříteli velitel mít musí, má-li s ním úspěšně bojovat.

A právě to, že tento nepřítel, až dosud známý, se najednou na určitou dobu stává neznámým, protože se někde v nějaké sestavě a podle nějakého zámyslu pohybuje, o čemž my ovšem zatím nic konkrétního nevíme, je příčina, proč nemůžeme hovořit o okamžité centralizaci velení.

Vzijme se do zmíněné složitosti oněch prvních hodin po vyhlášení bojového poplachu a pochopíme, že na tom, jak rychle a spořádaně opustí vojska své posádky, jak energicky a úspěšně proniknou jednotlivé prapory pohraničních posádek za státní hranici a dodají první zprávy o nepřátelských jednotkách, bude závislá nejen doba, ale i obsah prvních rozhodnutí velitelů pluků a postupně až velitelů divizí a armád.

Vždyť tento dynamický začátek zahájení války je např. příčinou toho, že existuje čas „Č“ jako doba překročení státní hranice předsunutými odřady. O času „Č“ můžeme mluvit jedině tehdy, jestliže pohraniční svazky předem zaujaly bojové sestavy. Tyto předpoklady však při náhlém vzniku války nejsou. Jediným pevným časovým údajem je doba vyhlášení bojového poplachu, tj. čas „P“ — vše ostatní závisí na vývinu situace.

Centralizace velení je tudíž proces, jenž má své určité trvání. Délka tohoto procesu je ovlivněna situací a činností vlastních i nepřátelských vojsk a pak vzdáleností mezi nimi.

Rozhodná a energická činnost vlastních vojsk a umění jejich velitelů, počínaje veliteli nejprřednějších rot a praporů, rychle se rozebrat v situaci a směle ji řešit, může účinně napomáhat zkrácení tohoto procesu a naopak — nerozhodnost, vyčkávání na příchod dalších sil a posilových prostředků, strach a tzv. „velké oči“ mohou tento proces neúměrně prodlužovat a tím „hrát do rukou nepříteli“.

Operační umění a taktika

S přihlédnutím k těmto okolnostem nelze tudíž ani stanovit nějakou přibližnou dobu trvání tohoto procesu na jednotlivých velitelských stupních; u každého útvaru a svazku na každém jednotlivém taktickém směru mohou být tyto doby značně rozdílné, někdy kratší, jindy delší. V každém případě však o centralizovaném velení můžeme v těchto situacích hovořit teprve, jsou-li splněny dvě neoddelitelné podmínky:

— je-li organizováno spolehlivé spojení, které zabezpečuje trvalou znalost situace vlastních vojsk,

— je-li zjednáno alespoň takový styk s nepřítelem, aby v příslušném pásmu činnosti (útvaru, svazku, svazu) bylo možno třeba jen v hrubých rysech ohodnotit, co jsou předsunuté jednotky a co hlavní síly, kde jsou a co dělají.

Můžeme se ptát, proč je centralizace velení podmiňována znalostí o hlavních silách nepřátelského uskupení, proč nestačí prostě zjistit sílu, složení a chování jeho předsunutých jednotek? Jinými slovy — proč nestačí zjednat s nepřítelem dotyk?

Vysvětlení na tuto otázku vidím v tom, co je cílem každého střetného boje a střetného sražení — rychlé zničení hlavního nepřátelského uskupení. Tato zásada má svoji platnost na každém organizačním stupni. Pro pluk např. může být hlavním nepřátelským uskupením na daném směru činnosti proud hlavních sil nepřátelské brigády nebo její tankový prapor, pro divizi to může být např. tanková brigáda nebo hlavní síly nepřátelské divize, pro armádu hlavní síly nepřátelského armádního sboru apod.

Vycházíme-li z předpokladu náhlého zahájení války, pak by většina těchto sil měla být v prvních hodinách na přesunu ke státní hranici z hloubky nepřátelského území; přesun by měly zabezpečovat jednak jednotky krytu a jednak pochodové zajištění jednotlivých proudů.

V čem je tedy první předpoklad úspěšného řešení těchto prvních pohraničních bojů? Především v tom, abychom nejen na taktických stupních velení správně a do všech důsledků pochopili, že pro úspěch pohraničního střetného sražení (jakožto úkolu operačního) je podmínkou úspěšné a hlavně rychlé provedení řady pohraničních střetných bojů na taktickém stupni — především na stupni pluku — a hlavně rychlé proniknutí nejpřednějších praporů a pluků sestavou nepřátelských jednotek krytu k hlavním nepřátelským silám. Především na taktickém stupni měli bychom pochopit, že pluk, pokud bojuje s nepřátelskými rotami a prapory krytu, je značnou silou, která má dostatek předpokladů a prostředků k rychlému proniknutí do hloubky nepřátelského území — ovšem za předpokladu vlastní rozhodné a smělé činnosti.

Proto zásadou činnosti těchto jednotek a útvarů bude — nevázat se do zdoluhavých bojů s nepřátelskými jednotkami krytu, nehrát nepříteli „do noty“, pochopit, že úspěch nespočívá ve zničení těchto jednotek, ale hlavních silách a proto rychle proniknout k hlavním silám a zavázat s nimi střetný boj co nejdále za státní hranicí. Je samozřejmé, že všude se to nepodaří. Na některých směrech se vlastní jednotky nevyhnou boji s nepřátelskými jednotkami krytu a dostanou se s nimi do vleklých a těžkých bojů. Jde však o to, aby to nebylo pravidlem, ale výjimkou a aby to nebyla většina, ale nezbytné minimum vlastních sil. Je nutné počítat s tím, že na některých směrech nebude úlohu předsunutého odřadu plnit prapor předurčený, ale ten prapor nebo pluk, jemuž se podaří úspěšně proniknout co nejhlouběji do nepřátelského území.